

AZKUE AITASEMEAK AURREZ AUR BARRIRO:*

Parnasorako Bidea eta Poesía Bascongada

Amar urte da Azkue aitasemeen inguruan artikulu bat idatzi nebala KAR-MEL aldizkariaren orrietan. Gure artean indar artzen joiazan alan-olango eritxi batzuk salatzen nituen. Euren buruak aztertzaile artez eta zeatzat eukezananen uste-muste batzuk itxurazko oiñarririk ez eukela naikoa argi itxi nebalakoan nago.

Azkue semeari, bere ahtaren goiti berako aldaketak egin eutsezala-ta, egin eutsoen kritikak ez eukan, euki be, oiñarri sendorik, ez urrik emon be. Kritikariak oker ebiltzan; iturri geiago aratu eta aztertu bearra euken, itsu-itsuan iñoren pekatuak astintzen asi baiño len; aukeran eukezan iturrietara joaten be ez eben jakin; pekatu larriegia kritika-lanean sartu gura dauanarentzat, eta larriagoa, norbaiten aurka arrika badator.

Bide oker ori artzea 1959tik dator. Urte orretan agertu zan, Ñikolas Alzola zanak aurkezturik. Azkue aitaren *Dies /rae*, euskeraz, Bizkaiko Aldundiaren Bibliotekan kopiatuta edo: 1861n euskeratzaillak berak Bonaparte Printzeari bialdutako kopia ei zan, printze adiskideari egiñiko karta bategaz batera.

Beingoan asi ziran irakurle zur batzuk zaio txarrak egiten: *Dies /rae* au ez dator bat semeak *Parnasorako Bidea-n* argitaratu ebanarekin: Nondik dau, ba, ezbardintasuna? Argi dago; semeak aitaren bertsoak orraztu egin ditu, euskera obe eta garbiagoan argitaratzearren, antza. Salakuntza onek gero ta indar andiagoa artuko dau laster. Bermeoko eta Zarautzen olerkari orren bertso-mordo ederra dauke, egillearen eskuz idatzita. Bermeon ondo gordeta dauke frantziskotarren fraidetxean Aita Uriarte Arrigorriatarrak idatziriko *Poesía Bascongada* manuskritoa, joan dan gizaldiko olerkari bizkaitarraren bertso-bilduma, Eusebio Mariarenak barruan dirala. Aita Villasante argiak gain-begiratu bat egin deutse *Parnasorako Bidea*-koai eta manuskritokoai eta naikoa izan dau bere eritxi garbia emoteko: semeak argitaratuak eta aitarenak ez dira bapere bardiñak, askotan; semeak argitaratzerakoan, zearo aldatu eta ikutu gogorrek egiñik emon ditu argitara.

Esan bearrik ete dago geroko ikerlariak Ebanjelioa lez artu dabela Aita Villasanteren epaia? Ala Itziar Lakak bere artikulu bat edo bestean, eta bardin Jon Kortazarrek Uriarteren *Poesía Bascongada* argitaratzean.

Gure aldizkari onetan auzi au obeto ikusteko orain amar urte egin genduan alegintxoan alperrekoa izan da. Egia da gure artean, garean gitxiontzat, aldizkari eta paperik larregi agertzen dala, eta guztiok ezin geintezke eldu guztiak irakurri eta guztietan idazten dan guztiaren barri jakitera; baiña alan-olango kritikazko arri bat jaurtiten danean, batez. be norbaitzuen aurka bada, bide luzea egiten dau. Guzuz argia eta uste ustela bada be, eztaikit zergaitik eutsi egiten jako, ezta atzera egiten.

Onetan Azkue andia zorigaiztokoena dala esango neuke. Len, Barrutiaren ertilana zala ta etzala, jaso jakon. Pekatutzat salatu nai eutsoen Azkueri Barrutiaren *Gaboneko Ikuskizuna* argitaratzean izan eban jokararik argi ta garbiena: Barrutiaren testoa erderakada eta erderazko bertso ta guzti ezer aldatu barik argitaratzea. Azkue zanaren orduko kritikalaria edo zaunkalaria arek oartxo baten bere erabagia azaltzeko ipiñi zituen iru lerrotxo irakurten eta ulertzen be ez ekiala emoten eben. Bear bada, oindiño be lengo lepotik dauke burua. Eneuke ezetik esango. Oraingoan, bere aitaren bertsoak goiti bera aldatu zituela-ta, ortik datorkio arri jaurtitzailleen eraso. Ñok idatzi ete dau Mitxelenaren izenean argitara dan Hiztegi Orokorra-k aurrean daroan Bibliographia? An dago lerro bitan esanda Lakak eta kortazarrek eurena egin daben epaiaren guzuz guztia: Azkue semeak aitaren olerkiak oso aldatu atera zituela eta orain *Poesía Bascongada-n* daukagula Azkue aitaren benetako olerki-lana. Ori ara eroan dauanak ez deutso mesede andirik egin Hiztegi orri, eta bape bidebako iraiña Azkue semeari. Sorbalda sendoduna zan Azkue baiña, eztot uste irain ori, arri ori, miñik bapere artu barik jasoko ebanik.

Okerrak ulertu batzuen jatorria

Auzi onetan kritikalaria artu eben bide okerraren nondik norakoa zelanbait argiturik gelditu da orain arteko lerroetan. Orain ikusi daigun non asi zan kritikalarion bidea okertzen.

Dies jrae latinezko bertsoen euskerazko itzulpen biren aurrean aurkitu ziran. Bata ez etorren besteagaz bardin. Bata Azkue aitaren eskuz idatzitako paper batekoa zan, bestea jakin ez nondikoa. Baiña eurak euretara atera eben kontua: nor izango da, ba, errudun? Azkue semea, aitaren bertsoen argitaratzailea. Beste ezer asmetan ez eben jakin. Ez ete ekien ikerlari andiok eta kritikari zorrotzok Azkue semeak aitaren *Dies jrae* ori argitaratu baiño askoz lenago Manterolak argitara emonda eukala beste *Dies jrae* bat Eusebio Maria berarena eta ez etorrela bardiñ ez Bonaparteri bialdu eutsonagaz, ez *Parnasorako Bidea-n* argitaratuagaz? Ez ete eben Manterolaren *Cancionero Vasco* liburuan irakurri berak argitara emoniko *Dies jrae* orrek Eusebio Mariartn esku-idazkietan estrofa mordo bat neurri berean baiña oso bestela euskeratuak eukazala, eta ez etozela bardin ez Printzeari bialduagaz ez Azkue semeak argitaratuagaz? Are geiago: Manterolak ez eban bakarrik *Dies jrae* euskerazko ori argitaratu; beste mordotxo be bai. Eta barrero be gauza bera jaso jako: bein edo beste, beintzat, estrofaren bat bi eratara euskeratuta aurkitu dau.

Zer esan gura dau onek? Orain amar urteko KARMEL-en esan gendua. Or argi baiño argiago dagoana, begiak itxi gura ez dituanarentzat,

zera da: Azkue aitik bere bertsoen kopia asko zabaldu zituela, eta asko oso ezbarđiñak. Etzan, antza, bein egiñiko lanaz oso aserik gelditzen, eta urrengo kopietan ikutu barriak egiten eutsezan eta goiti bera aldatu-rik itxi. Au ikusteko, ezta neke andirik artu bear. Manterolaren *Cancionero Vasco* irakurri dauanentzat eztago gauza argiagorik. Eta Manterolaren liburuok oraintsu berrargitaratuak, nai dabenen eskuetan dagoz. Liburuok irakurri ez dituenari dana egingo jako illun eta ezin ulertuzko, eta olangoa azter-keta ergelak egiteko arriskuan dago. Orain artekoai jaso jaken lez.

Lotsa emoten deutso bati olango gauzak ikerlari ain eskolatuai gogora-tu bearrak. Ez Lakak ez Kortazar ez dirudi Manterolagana argi billa joan diranik. "Somero cotejo" eginari osoan sinistuta ibilli dira, itsua itsu-aurre-ko artuta, egiaren jabe bakar balira lez. Ez atzetik datozenak zer egingo dabe, ba, maisu ain andiai siñiste osoa emon besterik, Hiztegi Orokorrai bibliografia jarri deutsonak egin dauan lez?

Gure artean, sail batzuetan beintzat, kritika-lana, iker-lana mantarretan dago, oso narras dabil. Iñori etxako atsegin egiten olako akatsak sala-tzen beti ia mailu bereaz joten ekin bearra. Baiña salatu bearra dago, aspergarri biurtzeko bildurrak kenduta. Ez salatuak eztau arlo au garbia-go itxiko.

Orain argitaratu barri dan *Poesía Bascongada*, Aita Uriarte bizkaitarre-ren XIXgarren mendeko bertso-bildumak gure salakuntzak sendoago eta oiñarrituago baiño eztitu egiten. Zorionean eldu jako bilduma orri plazara urtetako ordua. Fraide frantziskotar orrek bere egunetan bildu zituen bert-soz osaturiko bertsoésorta eder ugaria da, gaur artera argitara bakoa. Aita Uriartek eta gure egunetan Aita Ruiz Larrinagak emon euskuen aren barri, Uriartek berak Bonaparteri idatzi eta Larrinagak Euskalerrriaren Adis-kideen Boletíñean orain ogetaka urte ezagutuerazo euskuzun eskutitze-tan. Eskutitzon esku-kopia bat izan neban neuk be neure eskuetan aldi-kada baten, eta an ikusi neban Larrinagak argitaratutakoetan baten utsa egoala eta urrengo *Boletín* baten uts ori betetan lagundu neutsan aldiz-kariari.

Poesía Bascongada Bermeoko frantzikotarrak eukela-ta, ara joan nintzan bein manuskrito ori ikusi nai nebala-ta. Utsean gelditu zan nire asmoa. Uriarteren lana Arantzazura eroana ete zan erantzun eusten. Amalau bat urte geroago, Markiñan bizi nintzala, ara non datorren, manuskritoa eskuetan ekarrela, gazte bat, naparra bera, Arrigorriagan euskal-irakasle zana, eta Arrigorriagako seme Uriarteren gomutaz ikerlantxo bat egiten ziarduana. Derioko Seminarioan itxi eutsoela esan euskun. Eta gure egu-notan Derioko Seminarioan izana dan batek, Jon Kortazarrek, bere andreagaz batera, orra non eskuetan ipiñi deuskuen goizetik gabera askok ezagutu nai genduan bertso-sorta eder ori. Bizkaiko Aldundiaren laguntzaz.

Or dator Eusebio Maria Azkue zanaren bertso-pillo ederra. Eztitu *Par Bidea-n* argitaraturiko guztiak; baiña bai an argitaratu bakoen mordo ederra be; eta bat, luzeena, Karmel-en orrietan ezaguerazoa (2), *Euzkadia*, poema asi eta amaitu bakoa (Uriartek oker irakurrita edo *Euzkaradija* egin badau be). Azkue semeak poema au ez eban ezagutu urteak geroagogarreanean aita Zalduak Zarauzko orijinaletik aldatuta bial-du eutsan arte. Gaur Bilbon Euskaltzaindiaren bibliotekan dauke.

Kortazarrek eskuerakutsi ederra egin deutso euskalzaleai, egia esateko. *Poesía Bascongada* orretan ba naiko argi ikusten dogu Eusebio Mariaren bertsogintzako jokabidea, bertsoak kopia batetik bestera aldatzea. Aldatu egiten zituen euskerazkoak ez eze, erderazkoak be bai. Eta nori jatoriko burura erderazko orreik be Azkue semeak aldatu dirala? Orregaiti, barreguretxoa emoten deusku Kortazarrek onako uskerietan sartzen danean: emen izenburua, tituloa aldatu deutso, beste orretan ez ditu maiuskulaz asi bertsoak, edo zeruak emonik diño *Ceruac emonic* idatzi bearrean eta olako ainbat uskeritxo, lerro eta orrialdeak betean, alperrik. Ortografi kontuan gauza jakiña eta berak autortua da Azkuek orduko geienen ortografiara aldatu zituela aitaren bertsoak. Are geiago: beste gramatika-arau batzuk bardin aldatu eutsazan aitari, aitak be geroago bizi izan balitz, alan egingo ebala-ta, esaterako *-ea, ija, -oa* (bakea, osoa, zuria egiñez eta ez *bakia, osua, zurda*). Aita Uriartek be ez eutsan jarraitu *Vizcainja, bildurgarrija, arguija* eta olakoetan, ezta Mantelolak azkenengo tomoan.

Aita Uriarteren lana eta Jokabidea

Uriartek egin dauena kopi-lana izan da. Ez dagiala iñok uste or Eusebio Mariaren orijinalak daukaguzanik. Eta olerkari orren lan guztien bilduma ez izanaz gaiñera, kopiatazailleak bere ikutuak egin deutsoz arek egiñikoari. Eta ez bakarrik ortografian. Aita Uriarteren kopian ez da agertuko Eusebio Mariaren ortografiak daukan ,ezaugarri oso ezagun bat, hatxea jota ondoren jarria:

Ñai dozula, Fr. Jose
zortziko barrija?
Beste oñ bat imiñi, ta
or dozu erdijsa?

Uskeria baiño ezta, baiña Uriartek H kenduta, J hutsa kopiatuko dau eta arrija eta erdijsa idatziko. Eta ainbat lekutan dator idazkera ori, hatxedun ori, Eusebio Mariaren bertsoetan: jharri, jhaso, jhagi, epaijsa, jhosi, bihotz, errukijha, eta olakoak idaztea da aren ortografiaren ezaugarrietako bat eta Uriarteren kopian bein edo beste baten baiño ezta agertzen. Orrez gaiñera, Azkue aitaren euskereari Uriartek bereak zituen gramatika-lege batzuk ezarri deutsoz, olerkariaren forma batzuk zuzenduta. Eusebio Mariak aurrez erabilten zituen Bizkaian eta Gipuzkoan leku askotan ondo sartuta dagozan deklinabideko lege batzuk: *andrea, gizonan, mutillan, gizonantzat, andrearen, gizonaren, mutillaren, gizonarentzat* eta olako era osoagoen orde. Uriartek orretan bere eskua sartu dau, bertsoaren neurria bera be kontuan artu barik. Eta bein eskua aurreregi joan jakola esango neuke. Ziri-bertso bat Azkue semeak onetara dakar *Parnasorako Bidea-n*:

Eskribauen egia
eta andrea negarra
eta isila atso zarra
guzurra (da) guztia.

Azkue semeari or uts batek urten eutsan guk taket artean jarri dogun (da) ori. Manterolak be bardin dakar, edo ia bardin *andrea*n ordez *andria*n jarrita. Baiña, antza, aita Uriartek erabili eban kopian edo orijinalean ez etorren ez *andrea*n ez *andria*n, beste itz itsusitxoagoa baiño: *Hembria*n *negarra*, Zarauzko manuskritoan datorren lez. Eta zer egin dau? Zantarregi eritxi deutso itz orri, eta euskera garbiagoan jarri gura izan dau eta itzik luzeenera jo dau orretarako: *Hembria*n *negarra* *emakumiaren* *negarra* egin deusku, bertsoa luzeegituz. *Andria*n ikusi baleu, *andria*e'n egingo euskun, beste guztietan egin dauan lez; *gizonaen-mutillaentzat* eta olan.

Beste ikutu bat Uriartek orijinalari egiña: Bizkaian eurrez erabili izan diran eta erabiltzen diran formak doguz: *antziñarik* ona, *atzorik* ona eta iñok ez dau esango oso jatorrak ez diranik, bearbada jatorrenak. Eta ez Bizkaian bakarrik, beste euskalki batzuetan, urriñenekoetan be erabili izan da *-ti edo -di* atzizkia onela: gure *aurreti*, *ganeti*, *atzeti*, *gaiti*, *orregaiti*, *zergaiti* edo *zegaiti*; *andi*, *orti*, orrelantxe, batetik -rik eta bestetik -ti itza beste barik. Uriarte beste oitura batera eginda dago, eta bere gramatika-legeetara ekarriko dau Eusebio Mariaren euskera: *antxiñatik* ona, *aurretik*, *artetik*, *agaitik*, *andik* eta olan, forma orreik jatorragotzat edo zuzenagotzat artuta edo. Azkue semeak egin eztauana.

Beste itz batzuetan be Eusebio Mariarenak zuzentzera egin dau aita Uriartek. Eusebio Mariak non nai eta noz nai erabiltzen ditu onako itzok: *Azkana*, *igaz egin*. Aita Uriartek zuzendu egiten deutsoz, *azkena*, *iges egin*. Azkue semeak egin eztauana, emen be. Bere seme-eskubideak ez ditu orrenbesteraño eroan. Uriartek seme-eskubiderik eztau gogoan izan, baiña bere ikututxoak egin barik ezta gelditu olerkariaren bertsoak kopiatzerakoan, eta ez deusagu orretan pekaturik, ez larririk ez txikirik ezarriko, bere eskuetan gordetako egiñak zituen eskero kopiak, eta ez argitara emoteko. Bere euskalzaletasunak eragiñiko lana zan egin ebana.

Azkue semearen jokabidea

Azkue semeak garbi autortu dau berak aitaren bertsoakaz egin dauana: idazkera (aitaren idazkera bitxitxo) eta itz bat edo beste aldatu. Ori egin dau seme-eskubidea artuta, aitak ordurarte bizi izan balitz, alan egindo ebalakoan. Aitaren ortografiatzko bitxikeria (*barrija* eta olakoak erabiltea) kendu egin deutso, Manterolak be azkenengo urteetan kendu eutsan lez. Lenengo emonaldietan Manterolak olako itz guztiak gorde egin eutsozan, *Dies trae* itzultzekoetan esaterako: azkenengo tomoetako bertsoetan ez.

Azkuek itz bat edo beste aldatu egin eutsazala diño. Eta liburuaren barruan bi edo iru bider bertsoaren azpian jarri dau zein itz izan dan aldatua; Bein fina-ren ordez *bikaiña* (bertsoneurria aldatu barik), beste bein *guardasol*, *euritako* biurturik, irugarrenez, *urratsa*, *pausua* esateko. Beste beln *Antziñarik ona* olerkian *balitzete* irakurri dauan lekuan, Manterolak *balitz ere* jarri ebanean, *balitzate* obe legokela baiña, balitzete itxi dau. Antxe bertan Uriartek *baldin balitz* emon dau. Zuzen ala oker? Bear bada olan ekarren Uriartek aurrean izan eban kopiak; bestela or Uriarteren ikutuen bat izan dala esan bearke geunke. Bartolome Erzilla zanaren

euskerazko kantutegian be *balitz ete* irakurten dala dirudi. Azkuek irakurri eban lez. Uriarteren *baldin balitz* berez jator badago be, beste iru irakurkeratetik urriñekoena dala argi dago, eta bego or Azkue aitak zabaldu zituen kopia ezberdiñen ezaugarri. Or ikusiko dabe gure ikerle eta aztertzaile zorrotzok emen "somero cotejo" egiteak ez dauala balio eta ez garoazela iñora.

Iru lau itz orrez gaiñera, besterik aldatu ete eutsan semeak aitaren bertsoai? Ñik neure *Karmel-eko* idazlanean beste itz batzuetariño eroan neban semearen aldaketa-lana, ezer ziurtzat emon barik. Orduan emon nituen berba batzuk kendu egingo nituke gaur. Katamotz, esaterako, *tigre* esateko, Uriarteren kopian be agertzen da noz edo bein. *Azula* eta *jira* dira Eusebio Mariaren bertso kopia batzuetan sarri aurkitzen diranak, baiña semearen *Parnasorako Bidea-n* beti *urdiña* eta *bira* irakurtzen ditugu. Ortik aitaren bertsoai semeak goitiberako aldaketak egin eutsazala esatera alde andia dago, eta besterik diñoenak ezelango arrazorik ez argibiderik eztabe emongo, euren "somero cotejo" orrena ezala. Semeak Uriartek baiño begirune eta lotsa geitxoago deutso aitaren testoari askotan.

Badakigu zergatik dabilzan gure aztertzaile eta kritikariok nora ezean nondik nora dabilzan eztakiela. Euren buruetan sartuta dauke Eusebio Mariak bere bertsoen kopia bakarra idatzi ebal. Euren eretxian Aita Uriartek zeatz artu eta zuzen jaso zituen bere *Poesía Bascongada-n*; semeak osteran an or emen goitibera aldatu eta olantxe argitara emon. Eztabe kontuan euki ez Manterolak bere *Cancionero Vasco-n* argitaraturiko bertso ezberdiñen susmorik, ezta Zarauzko manuskritokoenik. *Parnasorako Bidea* liburutik Uriarteren *Poesía Bascongada-ra* alderik bada, bertsoak bietan bardin ezpadatoz, eurak badakie nor dan errudun. Azkuek bertsoai askotan izenburuak eurak be aldatu egin ei deutsez. Uriartek *Ez dago falta bagarik* badakar eta Azkue semeak *Iñor eztago gogo-beterik bere zoriagaz*, or semearen esku zuzentzailea ibilli da aitaren euskerea garbiago aurkeztutearren. Manterolaren liburua ikusi balebe, an irakurriko eben titulu bardiña, semeak *Parnasorako bidean* baiño ogei urte lenago idatzita.

Zelan esan bear ko eta deutsegu kritikari itzuo oker dabilzala eta euren okerretik urtetako gaur aukera erreza daukela Manterolaren lana neure itzaurretzoaz iru tomotan argitara emona dogun ezkerko? Zelan esan bear ete deutsegu euren • buruan sortutako ipuiña dala Azkue semeari ezarri nai deutsoen aitaren bertsoak euskera garbiagoaren atera bear itsua? Itsu dabilzanak nortzuk diran argi dago emen. Gauzea bear dan lez aztertu barik, edozer esateko eskubidea artzen dabenak. Maixuantzak artuta, edozer zeatz aztertze ko eta edozertaz azken-itza esateko, "somero cotejo" egitea naikoa dabela uste dabenak. Eta gero, edozeiñek erabilli oi dabezan gaiak ez diranez, nok siñistu errez aurkituko dabela badakie, eta zoritxarrez alan jasoten da.

Orain *Poesía Bascongada* argitaratzeak argiago baiño ez deusku ipinten amar urte dala esan gendua: Eusebio Mariaren manuskritoetan aibat bertso gelditzen zirala garbiagoak *Parnasorako Bidea-n* semeak eza-gerazo eskuzanak baiño. Zergaitik, bada, semeak bertso garbiago areik itxita zatarragoak atera zituen? Berak ez zituelako, eta, esaterako,

Zarauzko manuskritokoak ezagutu ez zituelako, aita Zalduek azken urteetan kopia aterata bialdu eutsan arte.

Manuskrito orretatik emon genduan Karmel-en *Euzkadia* poema amaitu bakoa. Eztakigu orain zergaitik datorren Kortazar Uriarte aitaren kopiaz Euzkadia ori *Euzkaradia* egin gurez. Ez ete dogu or Uriarteren oker irakurteren bat? *Euzka* da Eusebio Mariaren bertsoetan euskal-musaren ize-na, eta ortik atera eban gure olerkariak Euzkadia, lenengo erroa *Euzka* dauala, eta ez *Euzkara*.

An atera genduzan, Zarauzko manuskritotik jasota, amasei bat bertso-taldi semeak argitaraturikoak baiño askosaz garbiagoak, eta puntu ezbar-diñekaz be bai. Orain *Poesía Bascongada-koak* ikusita, "Cotejo somero" egitea naikoa da (oraingoan bai), gauza bera ikusi ta esateko: iturri ezbar-diñekoak dirala eta ez dala ikusten zein dan zatarrago ez zein gar-bi-ago askotan.

Ñai dauanak ikusi dagian, ona "uledun bati" izenburua daroan ziri-ber-tso laburra.

Azkue:	Uriarte:
Zeurea dala ulea	Zeuria dala ulia
dinozu Marianton;	diñozu Marianton;
bai, ze ezteutsula Pons'ek	erosi zendulako
doan emon Bilbon	diruagaz Bilbon.

Azkuek dakarrenak eta Manterolak argitaratuak iturri bera izan dabela dirudi, fonetikaz aparte. Uriartek Zarauzkoa izan dau, antza, -aurrean, bai-ña Zarauzkoaren *zendulako* luzetu eta *zendualako* egin dau, bertsoa be luzetuz. Baiña zein da garbiena? Iñok eztau esango Azkuena dala. Len ikusi dogu beste ziribertso bat, iru guzurrena, Uriartek ezarri deutsan bes-te luzapen batz.

Bertso luzeagoetan aldaketa edo ezberdintasun andiagoak agiri dira. Ona *Zalduna ta Damia* (damea Azkuek) olerkariaren asierea:

Azkuek:	Uriartek:
Bata bestean besoa artuta	Bata bestiaren besoa artuta
kapa-barruan biak ostuta	gaubian kapa baten ostuta
ebiltzan Bragas ta Maria	ebiltzan Bragas eta Mariya
landa aparta	iai ze gloriya!

Iturri ez-bardiñeko bertsoak oneik be. Testu bi, iturri bi. Uriartek oi dauan ikutua egin deutso; *bestian* barik, *bestiaren* kopiatu dau, bertsoa luzetuta.

Askotan batak ez daroa bestearen antz andirik. Ona Buenos Aires aldeko euskaldunarena:

Azkuek:	Uriartek:	Zarauzkoak:
Buenos Aires aldeti	Buenos Aires aldetik	Buenos Aires aldeti
artu dot karta bat	artu dot karta bat	artu dot karta bat
eta orain esateko	eta bertsan iminteko	bertsotan iminteko
zer dinoan berak	asmua gaur daukat:	gurarijha daukat
euskaldun mutil gazte	andik daguan batek	andi dagoan batek
buru zoratuai	emengo euskaldunai	emeko euskaldunai
eldu iat naiaria	neure bitartez bota	neure partez bota
eta eztot itxi nai	deutsena guztijai	deutsena gustijhai

Emen bertso baten iru aldaketa daukaguz. Zein ibilli da emen bata besteari zuzenketak egin? Iruretan Azkue aitaren eskua bera. Uriartek *andik* eta *aldetik* orrekin bere ikututxoak egin deutsez Eusebio Maria beraren manuskritoko itz orrei.

Ikusi daigun orain Uriartenean *Gerria, gosia eta izurrija* izenburua daroana eta Azkuenean: Gudua, gosea ta izurria. Ona asierako estrofa biak:

Azkuek:	Uriartek:
Trumoiak ots egin dau eta oñaztarria dator gure ganera ikaragarria!	Trumoi eta oñastarrija beragaz munduak darabiltz kenduteko bere pekatuak:
Gudua! eta zer da munduan gudua?	oneek dira guerria, gose ta izurrija,
Geuk merezi dogun Jaunen gorrotua, Luzbelek biurtuta kerubin okerra	lenengo, bijak plagak, bestia andija. Luzifer anditsuak aingeru aserria
geure Jaungoikoari egin eutsan gerra, ta Miguelek goituta bere andikeria	zeruan eregi eban lenengo guerria ta Miguelek goiturik dauka sentenzija
betiko da infernuan deungen nagosia	izateko infernuan deungen nagosija.

Orra poema bat beraren bi aldaketa, bertso egitaldi banatan egiñak. Onango aldaketak, idazle berberak egiñak, argiago egiten jakuz *Poesía Bascongada* liburukoak ikusita. Liburu onetako *Stabat Mater* eta *Euskal-lerria* aldizkarian ateratakoa ikuste baiño eztago. *Parnasorako Bidea-n* eztago Azkue aitaren euskal itzulpen ori; bai aldizkari orretan, Manterolak argitara barik itxi zituen orrietatik artuta. Ñekez aurkituko dogu bietan estrofa bardiñik, baiña biak dira Eusebio Manaren lumatik urtenak. Zelan esan bear ete jake gure kritikalarri ain ariñoi guztiz oker dabiltzala, itsu itsuan diarduela?

Ia aspertu da gure irakurlea lan au onaiño irakurteko gauza izan bada. Eta berau irakurteak bear bada agoan itxi deustan mingoztasuna gozatzeko, atsegingarriago egingo jakon barri bat geitu gura deustat: laster, zorionean, Azkue aitaren lan guztien edizio osoa Labairuko gazte batek gertautau daukala. Edizio osoa eta al danik kritikoena, iturri guztietako urak artuta, *Parnasorako Bidea-tik*, *Poesía Bascongada-tik*, Manterolaren *Cancionero-tik*, eta bear bada beste iturri batzuetatik: *Irurak bat* egunkaririk, Bartolome Erzillaren euskal-kantuetatik. Bartolome Erzilla onek be bada- kar bat olerki beraren irugarren aldaketa bat daukana: *Emen nago ni tristia*.

Ordu dogu *somero cotejo* egilleen eskuetatik auzi au aterateko. Ordu dogu uskeri utsezko kritika eta salaketak egiten ekitea isteko, emen olerkiari titulua aldatu ete deutsoen edo ezdeutsoen, edo or bertso guztiak minuskulaz asten diran ala ez, edo bertsoak zenbatu barik dagozan ala

ez, eta eztaikit zelango uskeri geiago. Batez be, edozein gizoni lez, euskerak izan dituen maisu andiai lotsa ohea izaten ikasi daigun.

Hiztegi Orokorra argitaratzen asi barriari ez deutso mesede andirik egin aren bibliografian *Parnasorako Bidea*-ri eta aren argitaratzaillari dagokana idatzi dauenak, "cotejo somero" egillea gidari artuta. Egia ezta-nari indar barria emon deutso, eta euskal-iztegi-gintza bide zuzenean ipiñi ebanari, R. Maria Azkue zanari bear ez eban iraiña egin deutso. Ñoz arte irauñ bear ete dau bear-eztankeri onek?

Lino Akesolo

Oarra: Aita Lino Akesoloik aurreko lan au idatzi ebanean esaten dauan "laster, zorionean, Azkue" aitaren lan guztien edizio osoa Labairuko gazte batek gertuta daukala", zorionez egi biurtu zan eta kalean dago liburu-a. Deitura: Eusebio Maria Azcue-koa, "Euskarazko Vertsoak". Bilketa eta edizioa, Asier Astigarraga eta K. Josu Bijuesca. Bilbao. Jarein. MCMXC. Labayru Ikastegia eta Bilbao Bizkaia Kutxak zorionak merezi dabez, euren babespean kaleratu dalako.

(Euskerazaintza)

ERRITARREI ENTZUTEN

Peru'k ardiak ditu eta gaur, ekaitza sortu danean, bat falta ikulluan. Jaiki eta an dijoa illunpeetan mendira ardi-billa. Auzoko Anton'ek ez du ez ardi ez ikullurik eta onela diotza bere emazteari oe barrutik:

— ARRIMA, ARRIMA, PASKUALATXO, EZER EZ DAUKAÑAK BADU SUERTERIK ASKO.

Deba'n entzundakoa

Miren eta Arantza lagunak dira eta eztabaida bat izan dute bien artean.

Antoni'k Miren'eri:

— Zer dio Arantza'k?

— Ura askotan **bere izenaren jabe** izaten da.

Deba'n entzundakoa

Tolosa'n Arizmendi apaizaren izeba zar batek, era parregarrian agertu zan neska bat ikustean:

Berea ez dunaren poza!